

דו"ח הריסת בתי הערבים-הבדואים בנגב

2012/2013

منتدى التعايش السلمي في النقب من أجل المساواة المدنية
פורום דו-קיום בנגב לשיויון אזרחי
Negev Coexistence Forum for Civil Equality

הופק בסיוע
האיחוד האירופאי

תקציר מנהלים

במהלך שנת 2012 ובמחצית הראשונה של שנת 2013 נהרסו 1376 בתים במחוז הדרום, כאשר 926 מהם נהרסו בשנת 2012 ו-450 נהרסו עד יולי 2013. רובם המוחלט של המבנים שנהרסו בתקופה זו במחוז הדרום, 1261 בתים המהווים 91% מכלל הבתים שנהרסו, היו בכפרים הבדואים במחוז.

620 בתים, המהווים את מרבית הבתים שנהרסו על ידי הרשויות, נהרסו מכח צווי הריסה מנהליים. 551 צווים, המהווים 99.5% מצווי ההריסה המנהליים במחוז, חולקו לאוכלוסייה הבדואית.

מתוך כלל הבתים שנהרסו כ-636 בתים של אזרחים בדואים, נהרסו על ידי בעליהם. זאת בשל מדיניות בה נוקט מנהל מקרקעי ישראל, שלפיה תושבים שהרסו את בתיהם נתבעים לשלם בעצמם בעבור הוצאות ההריסה. איום השתת העלויות בעבור ההריסה, הפך מוחשי יותר, ועל כן רבים בחרו להרוס את ביתם בעצמם. מספרם הרב של ההריסות שהתבצעו בדרך זו, מביאות לידי ביטוי את האפקט של מדיניות זו.

במסגרת גלי הריסה האינטנסיביים, נהרסו השנה שכונות מגורים שלמות. בניגוד לשנים הקודמות, בהן נהרסו מבנים בודדים, השנה חודשה הריסת מתחמים שלמים. בכפר הבלתי-מוכר עתיר נהרסו כ-8 מבנים במאי האחרון ומאות עצי זית נעקרו באירוע בודד.

כמו כן, התחילו רשויות האכיפה, בשנים האחרונות, ליישם מדיניות בה מוגשים צווי הריסה מנהליים למבנים ישנים שעברו שיפוץ שולי או תוספת קלה לבית. כך, מבנים נהרסים בשלמותם בשל בנייה של תוספת ולו הקטנה ביותר. למשל, בינואר 2013 בכפר הבלתי-מוכר דח'ייה מצפון לרהט, נהרס בית שלם, לאחר שבדלת הכניסה לבית, נבנו שלוש מדרגות. הריסות אלו מתבצעות גם אם במסגרת השיפוץ, נגינו התבצעה ההריסה, לא הורחבה יחידת הדיור, אלא הוחלף הגג הדולף או הקיר.

ההריסות במהלך שנה זו, התרחשו בצל קידום תכנית פראוור, שעברה בהחלטת ממשלה בספטמבר 2011 ובקריאה ראשונה בכנסת ביוני 2013. במסגרת התכנית הועברו תקציבים למנהלת היישום של התכנית ול"רשות להסדרת התיישבות הבדואים בנגב". כספים רבים מוקדשים לפעולות אכיפה ובאמצעותם נוסדה מתפ"א - מנהלת תיאום פעולות אכיפה, שמתפקדה לרכז ולתאם את פעילויות כלל כוחות הפיקוח על ההריסה בנגב.

אחד מכוחות הביצוע תחת המתפ"א הוא יחידת הלוחמים המשטרתיים, "יואב" ותפקידה הוא פיקוח ואכיפה של חוקי התכנון והבנייה באיזור הנגב. יחידה זו הוקמה בשנה האחרונה ומצוידת בכלים לפיזור הפגנות, זרנוקי מים, כלי נשק והליקופטרים. היחידה מונה כיום כ- 150 לוחמים ועתידה להמשיך ולגייס לוחמים, בסף קבלה של רובאי 05, על מנת להגיע לכח המונה כ-400 שוטרים.

בשל חוסר המידע, חיסיון המפות וההסברים העמומים לגבי גורלם של הכפרים הבלתי-מוכרים במסגרת תכנית פראוור ("החוק להסדרת ההתיישבות הבדואית"), מקרי הריסות הבתים מספקים את האינדיקציה היחידה בשטח לשאלה אילו כפרים וכמה כפרים יפוננו? תכניות אלו קיימות ונכתבו אך נשמרות מוסתרות מהציבור.

הריסת בית משפחת אזיאדנה מהכפר הבלתי-מוכר ח'ירבת אל-באטל

תוכן הענינים

1.....	תקציר מנהלים
5.....	1. מבוא
8.....	2. כרוניקה של נישול, הזנחה ואי הכרה - על המדיניות הקרקעית הישראלית כלפי בדואי הנגב
15.....	3. הריסות בתים
16.....	3.1 הריסות בתים בנגב - תמונת מצב לשנת 2012 ועד אמצע 2013
19.....	3.2 הריסה חוזרת ונשנית של שכונות שלמות בכפרים בלתי-מוכרים
23.....	3.3 הריסות בצווי הריסה מנהליים בשל שיפוצים
24.....	3.4 הריסות בתים עצמאיות על ידי בעליהם
25.....	3.5 חריש שדות שנבטו
26.....	4. שימוש בכוח מופרז על ידי רשויות האכיפה
26.....	4.1 המנהלת לתיאום ואכיפת חוקי מקרקעין
29.....	4.2 הזרוע הביצועית - יחידת יואב
30.....	5. סיכום

1. מבוא

מידי שנה מפרסם פורום דו קיום בנגב דו"ח הסוקר את אירועי הריסות הבתים של האזרחים הערבים הבדואים בנגב, בדגש על ההריסות בכפרים הבלתי-מוכרים. זו השנה הרביעית שלקראת יום זכויות האדם הבינלאומי, המצויין ב-10 בדצמבר, מופק דו"ח בו מוצג המידע שנאסף לאורך השנה בנוגע לאירועי הריסות בתים.

הריסות מבנים על ידי רשויות החוק הינה תופעה המתרחשת מזה שנים רבות כחלק ממדיניות ממשלתית שנועדה להביא לכך שאזרחים בדואים, תובעי בעלות על אדמותיהם עליהן הם חיים מזה דורות רבים, ינטשו את האדמות ויעברו לעיירות וכפרים שהוכרו בעשור האחרון. בכפרים הבלתי-מוכרים מתגוררים יותר מ- 70,000 תושבים, אך המדינה מתכחשת לקיומם: הם אינם קיימים על המפות הממשלתיות; הם שקופים עבור מנהל התכנון במשרד הפנים, בכבישי הגישה אליהם, על צירי הדרכים הראשיות, לא ניצבים שלטים המורים על מקום הכניסה לכפר; שירותים חיוניים כמו: חינוך, בריאות ותעסוקה נמנעים מאוכלוסייה גדולה זו; הכפרים סובלים מחוסר נגישות או נגישות חלקית למים וכולם אינם מחוברים לרשת החשמל הראשית; הם מחוסרי תשתיות כמו: דרכים, ביוב וכו'.

אישור התכנית הממשלתית המכונה תכנית פראוור-בגין בשנת 2011¹ והצעת החוק הממשלתית להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב, שעברה בקריאה ראשונה ביוני 2013², שימשו לרשויות תמיכה ממשלתית להמשך ההריסות המסיביות גם בשנת 2013, ובעיקר לחלוקה מסיבית של צווי הריסה מינהליים, שאת ביטויים נראה בשנים הקרובות. תכנית פראוור-בגין עתידה להעביר בכפייה כ-40,000 בני אדם ולהרוס כפרים רבים, שחלקם עומדים במקומם עשרות שנים ואף טרם הקמת מדינת ישראל. לתכנית פראוור-בגין שני נדבכים נוספים פרט להצעת החוק: נדבך תכנוני – אישור תמ"מ 4/14/23 (התכנית המטרופולינית) בשנת 2012 ונדבך כלכלי. במסגרת התכנית הכלכלית הועברו כבר בשנת 2012 כספים ואלה הושקעו בחינוך, תעסוקה וגם בהגברת כוחות האכיפה המשטרתיים. הוקמה מנהלת לאכיפת דיני תכנון ובניה ויחידת משטרה מיוחדת בשם יחידת "יואב". אישור התכנית בכנסת ובממשלה, העברתה לדיונים מהירים בוועדת הפנים של הכנסת, יחד עם השקעה של תקציבים רבים ואישור התכנית המטרופולינית, מכינים את הקרקע ליישום ולמימוש התכנית.

אנו סבורים שההריסות בשנים האחרונות, שעמדו על כ-1,000 בתים לשנה, הינן חסרות תקדים בארץ ובעולם. הן באות לאיים על האוכלוסיה

¹ החלטת ממשלה מספר 3707 ליישום המלצות הוועדה להסדרת התיישבות הבדואים בנגב. http://www.moch.gov.il/Gov_Decisions/Pages/GovDecision.aspx?ListID=f33e0a4b-aa35-4b12-912e-d271a6476a11&WebId=fe384cf7-21cd-49eb-8bbb-71ed64f47de0&ItemID=289

² מתוך אתר הארץ. <http://www.haaretz.co.il/news/politi/1.2054353> נסקר לאחרונה 15.12.13.

ולאות, שמוטב לה להרוס את בתיה, לעזוב את אדמותיה ולהתפנות לעיירות. קידום התכנית הממשלתית והשפעתה על הריסות הבתים בעתיד, מחייב פעילות מעקב צמודה אחר הרשויות על מנת לספק דיווח שוטף של הפרת זכות האדם לקורת גג ודיר, שהינה חלק מהאמנות הבינלאומיות השונות וחלק מהזכות לחיים בכבוד בישראל. חשיבותו של דו"ח זה היא בכך שהוא מספק תובנות ומידע באשר לאיום ההריסה המוחשי והיומיומי, בצילו חיים עשרות אלפי אזרחים ישראלים. הדו"ח חשוב במיוחד השנה, לנוכח התכנית הממשלתית הצפויה להרוס כפרים רבים ולהעביר את האוכלוסייה הבדואית לריכוזים בעיירות הבדואיות הותיקות.

בית שנהרס בכפר הבלתי-מוכר ואדי אל-נעם

2. כרוניקה של נישול, הזנחה ואי הכרה - על המדיניות הקרקעית הישראלית כלפי בדואי הנגב

הערבים הבדואים הינם קבוצת אוכלוסייה ילידית המתגוררת בנגב מזה מאות שנים. בשנת 1948 מנתה אוכלוסיית הערבים הבדואים בנגב בין 60,000 ל-90,000 נפש, וישנם חוקרים שמעריכים שמספרה היה גבוה עוד יותר. במהלך מלחמת 1948 גורשו ונמלטו מרבית הערבים הבדואים מאזור הנגב למצרים וסיני. בסוף המלחמה מנתה האוכלוסייה הבדואית כ-11,000 תושבים.

בראשית שנות החמישים רוכזה האוכלוסייה הבדואית בתחום גיאוגרפי מצומצם (כ- 1,500 קמ"ר) באזור הנגב המזרחי. האזור, שהשתרע על שטח המשולש הגיאוגרפי בין דימונה ערד ובאר שבע, כונה אזור הסייג והיה נתון תחת ממשל צבאי עד לשנת 1966. האדמות באזור זה פחות פוריות מן האדמות שעובדו על ידי הבדואים בנגב הצפוני-מערבי בטרם המלחמה, והופקעו על ידי המדינה לאחר מלחמת 1948. לאחר ראשית שנות החמישים לא נותרו ערבים בדואים בנגב הצפוני והמערבי. הקרקעות באזור זה נמסרו לעיבוד הקבוצים והמושבים שזה עתה קמו. העברתה הכפויה של האוכלוסייה למזרח הנגב הביאה לנישולם של שבטים מקרקעותיהם, לריכוזם על קרקעות לא להם והפכה אותם לעקורי פנים. חוק התכנון והבנייה שנחקק בשנת 1965 התכחש לנוכחותם בשטח, סימן את הקרקע כשטח חקלאי, ובמחזי יד הפך עשרות כפרים, לשקופים ובלתי-מוכרים ובעיני המדינה לבלתי חוקיים.

מדיניות ההתעלמות ואי ההכרה נמשכה בתכניות נוספות ומאוחרות יותר שדנו באיזור הנגב. תכניות שעסקו בפיתוח אזור הנגב מעולם לא לקחו בחשבון את 73,000 האזרחים המתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים. התוכניות לפיתוח הנגב, ותכנית נגב 2015, שקבלה הממשלה בנובמבר 2005, מתעלמות מקיומם של עשרות הכפרים הבלתי-מוכרים. התכנית מטרופולין באר-שבע (תמ"מ 14/4) ארוכת הטווח, מתעלמת מקיומם של הכפרים הבלתי-מוכרים ותושביהם. הכפרים אינם מופיעים במפות התכנית, ולא הוקצה אף ישוב כפרי ערבי אחד, בנוסף לאלה שזכו להכרה, בכל מרחב המטרופולין.

בסוף שנות השישים נוסדה העיירה תל-שבע, הישוב הראשון של הבדואים שתוכנן על-ידי הממשלה, ונועד לרכז את האוכלוסייה הכפרית-חקלאית במהותה בישובים עירוניים. מאז ועד אמצע שנות התשעים הוקמו שישה ישובים נוספים: רהט, כסיפה, ערעה לקיה, שקיב א-סאלם (שגב שלום) וחורה. כשלושה עשורים דבקה המדינה במדיניות העיור והשקיעה מאמצים על מנת לרכז את האוכלוסייה הבדואית בעיירות אלה, במקביל להמשך מדיניות פיזור האוכלוסין לאוכלוסייה היהודית. משחר הקמתה, המדינה ראתה באוכלוסייה הבדואית כמי שמאימת על שליטתה בשטח הנגב, וסברה כי יש בריכוזם בעיירות פתרון לבעיה. בעיירות הוצעו לבדואים תשתיות, מים זורמים, חשמל וכבישים, אך מעבר לתנאים הבסיסיים, הן נשארו מוזנחות. המעמד החברתי-כלכלי בהן ירוד, כולן

נמצאות באשכולות סוציו-אקונומיים נמוכים, סובלות מעוני קשה, אבטלה גבוהה, פשע ושירותים ממשלתיים ומסחריים מינימאליים.³

במהלך השנים התנהלו ויכוחים בין מוסדות המדינה לבין האוכלוסיה הבדואית גם בזירה המשפטית. בדיונים הללו, שהתנהלו עוד בעשורים הראשונים להקמת המדינה, הויכוח היה בשאלה: על סמך איזו מערכת חוקים נבחנת הבעלות על הקרקע באיזור הנגב?

המדינה, שהתבססה על חוות דעת שנכתבה על ידי עו"ד פליאה אלבק בדו"ח מ-1975 המכונה על שמה, טענה כי אדמות הנגב כולן מסווגות תחת הקטגוריה "מוואת". קטגוריית המוואת, לקוחה מתוך חוק המקרקעין העות'מאני ופירושו "האדמה המתה". החוק הגדיר קרקע שלא עובדה ונמצאה בריחוק ממקום מגורים כאדמה בבעלות המדינה - אדמת מדינה. הגדרת הקרקע בקטיגוריה זו מקשה על מגישי תביעות הבעלות הבדואים להוכיח את זיקתם ובעלותם על הקרקע.⁴

³ הפורום לדו-קיום ושוויון אזרחי בנגב (2013). נגישות וזמינות שירותים ממשלתיים, עסקיים וציבוריים ביישובים הערביים, ואפליה מבנית כנגד מועסקים ערבים במשרדי ממשלה בנגב. http://www.dukium.org/heb/wp-content/uploads/2012/03/racialdiscrimination_Hebrew.pdf

⁴ שגרי-בדארנה, ב. (2006, נובמבר). היבטים משפטיים של תכנון מפלה. מתוך: "לא על המפה: התוכניות לפיתוח הנגב והאוכלוסייה הערבית הנגב". כנס מטעם מכון אדווה, נערך, סינמטק תל אביב. 26.11.2006. <http://www.adva.org/uploaded/negevprotocol26.11.06.pdf>

מן הצד השני, הבדואים טוענים כי מערכת המשפט שממנה לקוחה הגדרת אדמת ה"מוואת" אינה עומדת בקנה אחד עם העובדה שהם עיבדו את הקרקעות וחיו מהן. לאחר חקיקת חוק המקרקעין ב - 1969, וכשהתאפשר הדבר, הגישו הבדואים במהלך שנות השבעים כ-3,220 תביעות קרקע לפקיד הסדר המקרקעין במשרד המשפטים בהיקף של כמיליון דונם, מהן טרם הוסדרו בעת הגשת התביעות 800,000 דונם.

ההריסות בכפר הבלתי-מוכר עתיר

במקביל לאי ההכרה של המדינה בבעלות הבדואים על קרקעות בנגב, ובמסגרת מדיניות העיור, פתחה המדינה במשא ומתן עם תובעי הבעלות הבדואים. היא הציעה מתן פיצויים בתמורה לויתור על התביעות, פינוי הקרקעות ומעבר למגורי קבע באחת משבע העיירות. בצורה כזו הוסדרו עד כה כ-380 תביעות, על כ-205,670 דונם, חלקן הוסכמו מתוך שיתוף פעולה עם התובעים וחלקם בתהליך של כפייה, כמו במקרה תל-מלחתה.

בשנת 2004 המדינה החלה לנקוט במדיניות של "תביעות נוגדות", והגישה כנגד תביעות הבעלות של הבדואים תביעות הטוענות לבעלות על הקרקע. באופן זה, המדינה חייבה את האזרחים הבדואים להוכיח בבית המשפט את זיקתם ובעלותם על הקרקע. מדיניות זו, שהחליפה את מדיניות המשא ומתן, הציגה מדיניות נוקשת ודורסנית כנגד האוכלוסייה הבדואית. במהלך ארבע שנים הוגשו כ-450 תביעות נוגדות על ידי מנהל מקרקעי ישראל. עד כה, מתוך כלל 200 התביעות שהגיעו לדיון בבית משפט זכתה המדינה בכולן⁵.

בשנת 2003 הוקמה המועצה האיזורית אבו-בסמה, שאיגדה את כלל הכפרים הבדואים שקיבלו הכרה. בשנת 2005 הוקם ישוב כפרי לחלק משטת התראבין ולאחר מכן הכירה הממשלה בתשעה ישובים פרבריים נוספים: ביר-הדאג', קסר אל-סיר, אום-בטין, אל-גרין, כוחלה, מכחול, אבו-קרינאת, מולדה ודריג'את. כמו כן החל משרד הפנים לתכנן את הכפרים

⁵ פורום דו-קיום לשוויון אזרחי בנגב. (2012). תהליכים של נישול בנגב-נאקב: מדיניות תביעות הנגד כלפי הערבים הבדואים.

אל-פרעה, אבו-תלול ועבדה (רמת ציפורים). מלבד רמת ציפורים, כולם נכללו במועצה האיזורית אבו-בסמה, שבשל קשיים ניהוליים פורקה לאחר עשור והתפצלה לשתי מועצות איזוריות, נווה מדבר ואל-קסום.

במהלך כל השנים האוכלוסייה הבדואית סבלה מגזרות רבות, שנועדו להביאה ליאוש וכתוצאה ממנו למעבר לעיירות. האמצעים היו מגוונים: אי מתן חיבור למים, התנכלויות של הסיירת הירוקה, רישום ובקרה על עדרים, הריסה של אוהלים ולאחר מכן הריסת בתים. סוף שנות התשעים היו מאופיינות בשקט יחסי בנושא הריסת הבתים בכפרים הבלתי-מוכרים. הפעילות התחדשה והתחזקה בתחילת העשור הקודם, אז החלה מיושמת מדיניות נוקשה המביאה להרס מאות בתים מידי שנה, ומאופיינת בהתנהגות ברוטאלית ואלימה מצד כוחות השיטור כלפי התושבים. בשנת 2008, בעת פעילותה של ה"ועדה להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב", המכונה "ועדת גולדברג", נהרסו 225 בתים, מספר "נמוך" יחסית. בית המשפט דווקא תמך בהריסת בתים בישובים שהוכרו, כאשר בפברואר 2010 החליטה סגנית נשיא בית המשפט המחוזי השופטת שרה דברת בעתירה מינהלית (253/09) להורות על הריסת 65 בתים בתחומי המועצה האזורית אבו-בסמה. המועצה האזורית אבו בסמה הגישה במרץ 2010 ערעור על ההחלטה לבית המשפט העליון (ע"ם 2219/10) וזה הורה על מתן זמן למועצה להוציא לבתים התרים. בשנת 2009 נהרסו על פי דיווחי הועדה לפיקוח על הבניה 254 בתים. בשנת 2010 החליטו משרד הפנים ומנהל מקרקעי ישראל לשלש את כמות הבתים הנהרסים מידי שנה ולהביא להרס של כ- 700 בתים. בשנת 2011 היו כ- 1,000 בתים שנהרסו.

כיום מתגוררים בעיירות כ- 141,000 נפש וכ- 73,000⁶ בדואים נוספים, בעלי הקרקעות בעיקר, מתגוררים בעשרות כפרים שרובם הגדול בלתי מוכרים וכולם מחוסרי תשתיות: מים, חשמל, ביוב, דרכים, שרותי בריאות וחינוך ופינוי אשפה.

⁶ מספר התושבים בכפרים הבלתי מוכרים מקורו בהערכה שהתבצעה בחישוב התושבים בשבע העיירות הבדואיות בנגב והחסרתם מסך כל האזרחים המוסלמים בנפת באר שבע שהתפרסמו בשנתון הסטטיסטי לשנת 2013 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. http://www.cbs.gov.il/shnaton64/st02_15x.pdf . מספר התושבים בכפרים האלה עשוי להיות גבוה יותר בשל רישום תושבי הכפרים באחת מהעיירות.

3. הריסות בתים

ההכנות לביצוע תכנית פראוור, במסגרתה מתוכנן פינוי מאסיבי של עשרות אלפי אזרחים ערבים בדואים, באות לידי ביטוי בתדירות גבוהה של הריסות המתרחשות מידי שבוע, חלוקת מאות צווי הריסה מינהליים בשנה, וסיורים מוגברים של כוחות הפיקוח בכפרים הבלתי-מוכרים, בכפרים שהוכרו בעשור האחרון ובעיירות המתוכננות. השנה האחרונה התאפיינה בביצוע ההריסות בצורה אלימה וכוחנית אף יותר מבשנים קודמות, תוך שימוש בכח לא-פרופורציונאלי על-ידי מאות שוטרים, לוחמים ואנשי הסיירת הירוקה. בנוסף לכך, כתוספת למאות הבתים שנהרסו, התרחשו השנה הריסות של מתחמי מגורים שלמים.

מתוך המעקב אחר הריסות הבתים שעורך פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי, נראה כי בשנה האחרונה קצב הריסות הבתים ומבצעי חלוקות צווי הריסה היה גבוה במיוחד. תושבים המתגוררים בכפרים, דיווחו על פעילות סיורי פיקוח דו-שבועיים המורכבים משלושה רכבי סיור משטרתיים ומתוגברים בכוחות בילוש. השנה הגדילה המשטרה לעשות כאשר עצרה אישה בעת הריסה בכפר אל שרקיה וכן כמה מאנשי ביר-הדאג' ואל-עראקיב. כמו כן, ביקשה המשטרה מבית המשפט צווי הרחקה לאנשי הכפר אל-עראקיב כדי למנוע מהם מלשוב לבתיהם בכפר ולגרום להם להפסיק ולבנות את סוכות המחאה במקום הבתים שנהרסו.

3.1 הריסות בתים בנגב - תמונת מצב לשנת 2012 ועד אמצע 2013

מידי שנה נהרסים בנגב מאות בתים⁷ של ערבים-בדואים. זוהי תמונת מצב עדכנית לגבי המתרחש בנושא רגיש זה בנגב.

הריסות בתים						
סכום שתי התקופות		ינואר '13 - יולי '13		ינואר '12 - דצ' 12		
מגזר לא-יהודי	כלל האוכלוסייה	מגזר לא-יהודי	כלל האוכלוסייה	מגזר לא-יהודי	כלל האוכלוסייה	
619	620	210	210	409	410	צו הריסה מנהלי
6	25	2	4	4	21	צו הריסה שיפוטי
636	731	187	236	449	495	הריסה עצמאית
1261	1376	399	450	862	926	סה"כ

טבלה 1: הריסות בתים במחוז דרום לשנת 2012 ומחצית 2013

הריסות בתים שהתבצעו בשנים 2012 ומחצית 2013 במחוז הדרום מוצגות בטבלה 1. מהטבלה נראה כי במשך 2012 נהרסו 862 בתים בקרב האוכלוסייה הערבית הבדואית בנגב ו- 399 בתים במחצית הראשונה של 2013.

בשנת 2012 נהרסו 410 מבנים, שהוגדרו בלתי חוקיים במחוז הדרום, מכח צווי הריסה מנהליים. מתוך כלל ההריסות, 409 בתים נהרסו בקרב הלא

⁷ הערה: משרד הפנים משתמש במונח הריסת מבנה, בדוח זה אנו מתייחסים אל המבנים כאל בתים ורואים בכל המבנים שנהרסו על ידי המדינה בתים לכל דבר וענין.

יהודים (99.7%), כלומר, רוב מוחלט של ההריסות היה בקרב הערבים הבדואים. באותה תקופה נהרסו 21 מבנים מתוקף צווים שיפוטיים ו-4 מהם (19%) בקרב האוכלוסייה הערבית.

מינואר ועד יולי 2013, נהרסו בצווים מנהליים 210 בתים במחוז הדרום, כולם בקרב האוכלוסייה הערבית בנגב. בנוסף לזאת נהרסו ארבעה מבנים מתוקף צווי הריסה שיפוטיים, מתוכם שניים במגזר הערבי.

משפחה על הריסות ביתה סמוך לכפר המוכר אל-סייד

בנוסף לכך, אנשי מנהל מקרקעי ישראל והממונים האחרים על האכיפה יצרו תופעה חדשה: תושבים שהורסים בעצמם את ביתם. התופעה הייתה נפוצה בתקופות שמוצגות בדו"ח ונוצרה בעקבות מדיניות התובעת מבעלי הבתים שנהרסו, את העלויות הכספיות של ביצוע ההריסה. בשנת 2012, הריסות על ידי הבעלים היוו כ-53.4% מכלל ההריסות ובשנת 2013 היוותה התופעה כ-52.4% מכלל ההריסות. בשנת 2012, 495 תושבים הרסו את בתיהם בעצמם כאשר מתוכם 449 (90.7%) הריסות התבצעו על ידי אזרחים מהמגזר הערבי בדרום. במחצית הראשונה של שנת 2013, 236 בתים נהרסו על ידי בעליהם, מהם 178 בוצעו על ידי אזרחים מהמגזר הערבי (75%).

צווי הריסה שיפוטיים הינם צווי הריסה המוצאים על ידי וועדת התכנון המוסמכת של האיזור בו מתבצעת ההריסה. במקרה של האוכלוסיה הבדואית, המתגוררת באזור גלילי ללא שלטון מוניציפאלי, צווי ההריסה מוצאים על ידי הוועדה לתכנון ובנייה של מחוז הדרום. חלוקת צו ההריסה מתבצעת על ידי הדבקת צו ההריסה על קיר המבנה המיועד להריסה וניתן לבצע את הריסתו בתוך כ-24 שעות מהדבקת הצו על המבנה. לא ניתן להגיש צווי הריסה מנהליים למבנים המאוכלסים מעל ל-31 יום או למבנים שבניתם הסתיימה לפני 60 יום. במקרים בהם הרשות מעוניינת להרוס מבנה העונה על מגבלות הזמן האלו היא נדרשת להוציא צו הריסה שיפוטי.

צו הריסה שיפוטי הינו צו הריסה המוצע על ידי שופט ומערב הליך פלילי כנגד האדם המחזיק במבנה. במסגרת הריסת מבנה מכח צו שיפוטי הוצאות ההריסה מוטלות על הנאשם.

3.2 הריסה חוזרת ונשנית של שכונות שלמות בכפרים בלתי-מוכרים

מגמה נוספת, שחזרה והסתמנה בשנת 2013, נוגעת להריסת מתחמים שלמים ושכונות בכפרים הבלתי-מוכרים. אם בעבר הריסות המבנים התנהלו בעיקר תוך הריסה של מבנים בודדים, השנה ראינו שני מקרים

השכונה ההרוסה בכפר הבלתי מוכר עתיר. האוהלים השחורים נבנו כחלופה זמנית לעשרת המבנים שנהרסו באירוע.

עצי זית כרותים בכפר הבלתי-מוכר עתיר. מקצת מתוך מאות עצי הזית שנכרתו במהלך האירוע.

של הרס שכונות ומתחמים, סמוך לכפר הבלתי-מוכר עתיר ובאל עראקיב (2010 ועד היום מעל 57 פעמים). שני מקרים אלה של הריסות מתחמי מגורים וכפרים שלמים מציינים כאמור מגמה שתלך ותגבר. ראוי לציין כי תכניות להריסת שכונה בכפר סעווה, והרס הכפרים אום אל-חירן ועתיר נידונים כעת בפני בעת המשפט העליון.

הריסת מתחם סמוך לעתיר

בבוקר ה-16 למאי 2013 התרחשה בכפר הבלתי-מוכר עתיר הריסה מאסיבית של עשרה בתים ועקירה של מאות עצי זית. ההריסה התרחשה תוך שימוש בכוחות גדולים מאד. הכוחות, שכללו עשרות משאיות לפינוי המתחם, רכבי משטרה, טרקטורים, ודחפורים פרצו לכפר בשעה 07:30. במהלך כל אירוע ההריסה, חסמו כוחות משטרה את כל כבישי הגישה המובילים לכפר. כך נמנעה מתושבי הכפר, שלא נמצאו בזמן ההריסה בכפר, אפשרות להגיע לבני משפחותיהם. כמו כן, תושבים שנכחו בעת ההריסה, בכפר, לא יכלו לצאת ממנו למשך שעות ארוכות. ילדים שנותרו בכפר אולצו לראות את ביתם נהרס ומתפנה וברוב המקרים היו במקום ללא שני הוריהם. לאחר כ-5 שעות, שבהן האזור נסגר לתנועה ועם סיום מלאכת ההריסות ופינוי הכפר, הכח המשטרתי הסיר את העוצר ואיפשר כניסה לבני משפחות מהכפר שהמתינו במחסומי המשטרה.

ארבעה חודשים לאחר מכן, ב-17 בספטמבר, נהרסו חמישה בתים נוספים בכפר ובכך הושלמה ההריסה של כל המתחם.

מקרים נוספים בהם הוטלה חסימה של כבישי הגישה, התרחשו במהלך חלק מאירועי הריסת הכפר אל-עארקיב והכפר המוכר ביר הדאג'.

הכפר אל-עראקיב נהרס בשנת 2013 כ-15 פעמים ובמהלך השנים, מיולי 2010, נהרס כ-58 פעמים. מאז ינואר 2011 מתגוררים אנשי הכפר במתחם בית הקברות, שבו יש להם ולרכושם הגנה מפני ההריסות החוזרות ונשנות ובטחון דיורי כלשהו.

הריסות הכפר אל-עראקיב

3.3 הריסות בצווי הריסה מנהליים בשל שיפוצים

חוק התכנון והבנייה מאפשר לכאורה הוצאת צו הריסה מנהלי רק במקרים בהם נבנה מבנה חדש. במקרים בהם נבנית תוספת למבנה קיים, צו ההריסה המנהלי יחול רק על התוספת החדשה. אולם במסגרת אכיפת החוק בכפרים הבלתי-מוכרים, נוצרה פרקטיקה בה מנהל מקרקעי ישראל נוקט בפרשנות מרחיבה להוראה הנוגעת לשינוי במבנה ומטיל צו הריסה על המבנה בשלמותו, גם במידה ונעשה בו שיפוץ או תוספת ולו הקטנה ביותר. כך למשל, בינואר 2013 בכפר הבלתי-מוכר דח'ייה מצפון לרהט, נהרס מבנה שלם, לאחר שבדלת הכניסה לבית, נבנו שלוש מדרגות. במקרים נוספים נהרסו מבנים בהם תוקן תריס בחלון או חידשו כיסוי פח של קיר בית או גג דולף.

מקרה נוסף ומצער נוגע לבית פח מיושן, בו התגוררה מזה כ-40 שנה קשישה בת 65 עם נכדה בן ה-16. הקשישה נתמכת חומרית ונפשית על ידי רשויות הרווחה משנת 1997 המסייעים לה לגדל את נכדה, שננטש על ידי הוריו. במהלך השנים מבנה הפח ניזוק ונוצרו בו חורים ופתחים. כך שהאישה ונכדה נאלצו לגור בבית כשהם חשופים לחלוטין לפגעי מזג האוויר. בשנים האחרונות מצבה הבריאותי של האישה התדרדר ולקראת החורף הנוכחי היא זכתה לקבל תרומה על מנת לחפות את המבנה בלבנים. לאחר סיום השיפוץ, הודבק על המבנה צו הריסה מנהלי והמבנה נהרס! לאישה ולנכדה אין אלטרנטיבות מגורים. הוצע לה תחילה על ידי הרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב לרכוש מגרש ביישוב חורה

ופיצוי כספי על המבנה, אך לאחר הריסת המבנה הרשויות התכחשו להבטחות.

בעקבות סערת הגשמים והרוחות שהתרחשה בין התאריכים 11.12.13 ל-14.12.13 נפגעו ונהרסו מאות בתים ופאנלים סולאריים להפקת חשמל, בכפרים הבלתי-מוכרים. על רקע המגמה שזה עתה הוצגה, תיקון ושיקום הבתים הללו עשוי להוות עילה להוצאת צווי הריסה והריסת מאות בתים.

3.4 הריסות בתים עצמאיות על ידי בעליהם

בחוק התכנון והבניה סעיף, 205 (1)⁸, מצוין כי המדינה זכאית לתבוע בבית המשפט את בעל המבנה שנהרס מתוקף צו הריסה שיפוטי על הוצאות ההריסה. לפני כשנתיים עלתה יוזמה חקיקתית לשינוי חוק התכנון והבניה והטלת עלויות ההריסה גם בצו מינהלי, כלומר השתת העלויות על בעל המבנה בהוראה של הוועדה לתכנון ובנייה, שהוציאה את צו ההריסה המנהלי.

עד היום מהלך החקיקה לא הושלם ונאמר שיושלם במסגרת רפורמת התכנון המתהווה. אולם, מנהל מקרקעי ישראל בוחר במדיניות הגשת תביעה כנגד אזרחים שביתם נהרס על מנת שבית המשפט יורה לחייב את הנאשם⁹.

⁸ חוק התכנון והבניה, סעיף 205 (1).

⁹ אתר מנהל מקרקעי ישראל, 12 מבנים בלתי חוקיים בנגב נהרסו במצע אכיפה. סקירה אחרונה-08.12.13 http://www.mmi.gov.il/HodaotmmiInt/show_h.asp?08.12.13&key=1482&CodeMaarecet=1

באמצעות איום של השתת עלויות כופה מנהל מקרקעי ישראל על תושבים להרוס את ביתם בעצמם ואכן על פי המידע המופיע בדו"ח זה, 236 מבנים המהווים 70% מכלל המבנים שנהרסו בנגב במחצית הראשונה של שנת 2013 נהרסו על ידי בעליהם.

3.5 חריש שדות שנבטו

בנוסף להריסות המבנים, בשנה האחרונה המשיכה מדיניות הרס החקלאות. הסיירת הירוקה, משטרת ישראל ומנהל מקרקעי ישראל, חרשו השנה מאות דונמים של שדות מעובדים על ידי הבדואים.

כוחות חורשים בשדה הסמוך לעיירה חורה.

4. שימוש בכוח מופרז על ידי רשויות האכיפה

השנה נוכחנו לראות כי באירועי ההריסה משתתפים כוחות וגורמים רבים הכוללים מפקחים של מנהל מקרקעי ישראל, הסיירת הירוקה, אנשי מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני המקרקעין בנגב ויחידת לוחמה משטרת מיוחדת שמפעילה המנהלת, כמו גם אנשי משרד הפנים, קבלני הריסה ופינוי. כלל הכוחות בכל אירוע הריסה עשויים להגיע למאות בעלי תפקידים. קבלני ההריסה מצוידים בכלי הריסה כבדים, טרקטורים, דחפורים, מכונות לפיצוח בטון, מקדחים ומשאיות רבות. ניתן לומר שבאופן מובהק הכוחות אינם עומדים בשום יחס למשימה, שלעתים מסתכמת בפירוק של בית פח יחיד. תופעה זו מטילה אימה על האזרחים ומייצרת בקרבם חשש מהעתיד לקרות.

כמו כן, ההתחמשות המופרזות והמופגנת בה נוקטות הרשויות מעידה על תפיסת הרשויות כלפי האוכלוסייה הבדואית, כאיום וסכנה ביטחונית ולא כאוכלוסייה אזרחית שוות זכויות במדינה דמוקרטית.

4.1 המנהלת לתיאום ואכיפת חוקי מקרקעין

הכוחות המתוגברים המיועדים להריסת בתי הבדואים בנגב התגבשו כתוצאה מהרחבה משמעותית של התקציבים המועברים לרשויות המפקחות על חוקי התכנון והבנייה במחוז הדרום. אחת הסיבות לעלייה בתקציבים המופנים למטרה זו היא הקמת "המנהלת לתיאום ואכיפת חוקי מקרקעין". מנהלת זו הוקמה במסגרת החלטת ממשלה מס' 3707 בעניין

הסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב¹⁰, לשם פעילות ההריסה המוגברת המתוכננת להתבצע במסגרת תכנית פראוור בשנים הקרובות. "ייעודה של מנהלת דרום לתיאום אכיפת דיני המקרקעין במשרד לביטחון הפנים הוא לעצב מדיניות ותכנית פעולה, בכפוף למדיניות השר והמנכ"ל, וכן לתאם ולהנחות את הגופים הנוגעים לאכיפת דיני המקרקעין וחוק התכנון והבנייה בנגב, כל זאת במטרה לרכז מאמץ לאומי לצמצום משמעותי של תופעות הפלישה והבנייה הבלתי-חוקית על אדמות המדינה"¹¹.

תפקידי המנהלת כפי שמופיעים באתר המשרד לבטחון פנים¹²:

- ריכוז המאמץ הלאומי לצמצום תופעות הפלישה והבנייה הבלתי חוקיות בנגב.
- תיאום, הנחייה ומעקב על פעילות האכיפה, מול הגורמים העוסקים באכיפת דיני המקרקעין והבנייה בנגב. בהם נמנים:
 - היחידה הארצית לפיקוח על הבנייה במשרד הפנים
 - מערך הפיקוח במנהל מקרקעי ישראל
 - הסיירת הירוקה במשרד להגנת הסביבה
 - ועדות מקומיות לתכנון ובניה הרלוונטיות לנושא

¹⁰ החלטת ממשלה 3703 מיום 11.09.2011. סעיף 6 (א) - תוקם יחידת תיאום אכיפה לחוקי המקרקעין במסגרת המשרד לביטחון הפנים.

<http://www.pm.gov.il/PMO/Secretarial/Decisions/2011/09/des3707.htm>

¹¹ ציטוט מתוך אתר המשרד לבטחון פנים.

<http://mops.gov.il/POLICINGANDENFORCEMENT/Pages/LandLawDirectorate.aspx>

¹² אתר המשרד לבטחון פנים, מנהלת דרום לתיאום האכיפה של דיני מקרקעין בנגב.
<http://mops.gov.il/POLICINGANDENFORCEMENT/Pages/LandLawDirectorate.aspx>

- ריכוז המידע והידע הנדרש לביצוע האכיפה בנגב.
- גיבוש מדיניות אכיפה בנגב ברמה הלאומית.
- הכנת תכנית אכיפה שנתית ורב-שנתית, תוך קביעת סדרי עדיפויות, יעדים ומדדים.

הריסת בית סמוך לכפר המוכר אל-סייד

4.2 הזרוע הביצועית - יחידת יואב

לשם ישום הפעילות של המנהלת הוקם כח מיוחד במשרד לבטחון פנים בשם יחידת "יואב", שתפקידו לאכוף את דיני המקרקעין כלומר: לגבות את ההריסה והפינוי של בתים וכפרים. יחידת "יואב" היא חלק ממחוז הדרום של המשטרה וממוקמת במשרדי המרחב בבאר-שבע. לצורך הקמה ופעילות היחידה הוקצו לה עשרות מיליוני שקלים. במסגרת תכנית פראוור, הוקצה למשרד לביטחון הפנים, סכום כולל של 215 מיליון ש"ח ל-5 שנים, ניתן להניח כי הכספים שהופנו ליחידת יואב הועברו מתוך תקציב זה. לוחמי יחידת "יואב" מצוידים בציוד חדיש, מקיף ועוצמתי הכולל הליקופטרים, ציוד לפיזור הפגנות כמו מיכליות לזרנוקי מים וצבע, ניידת לאיכון שיחות טלפון, כלי נשק מיוחדים וכו'. היחידה מונה כיום כ-150 לוחמים ובעתיד היא צפויה לגדול לכ-400 לוחמים, שבראשם עומד מפקד היחידה, סגן ניצב יוסי גולן.¹³ היחידה מבצעת באופן סדיר סיורים בכפרים הבלתי-מוכרים לאיתור מבנים המיועדים להריסה ומלווה את הכוחות המבצעים את ההריסות בפועל.¹⁴ יחידה זו מצטרפת לכוחות הותיקים יותר העובדים באיזור הנגב, מתמחים באכיפת דיני תכנון ובניה ומיישמים את מדיניות ההריסה והנישול, כמו הרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית, מנהל מקרקעי ישראל והסיירת הירוקה.

¹³ דרישות הסף לקבלה ליחידה הינו הכשרת צבאית המותאמת ללוחמים, ברמת רובאי 05 כולל נסיון עבר בלחימה צבאית או משטרתית.

¹⁴ Ynet "איך לפנות את הבדואים מהבית", כתבה מיום ה' 25.10.13. סריקה אחרונה 07.12.13

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4444928,00.html>

5. סיכום

המגמות שהצבענו עליהן במהלך הדו"ח; הריסת שכונות מגורים שלמות, נסיון השתת עלויות ההריסה על תושבי הכפרים, תגבור כוחות הפיקוח בצידוד ובכח אדם, משקפות את הידוק טבעת הפיקוח על צוואר הכפרים הבלתי-מוכרים. מדיניות ההריסות נמשכה גם השנה והפעם הוקדשו למשימה כוחות פיקוח ומשטרה גדולים ומצוידים יותר.

שילוב בין סקירת הנתונים שהצגנו והמעקב השנתי אחר ההריסות אותו עורך הארגון, מעיד על כך שכמות אירועי ההריסות דומה לזו של השנים קודמות. יחד עם זאת, היקף הכוחות שעוסקים בביצוע מדיניות ההריסה עלה ואף צפוי לעלות באופן משמעותי. מהגדלת כח האדם של רשויות ההאכיפה ניתן ללמוד על כוונת השלטונות לשנים הבאות. נראה שהכוחות המפקחים מתחזקים ומתכוונים לשנים של הריסות ופינויים במסגרת התכנית הממשלתית והחוק להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב, המדברים על פינוי של 40,000 נפש. על כן ניתן להניח כי בעתיד הקרוב תעלה כמות אירועי הריסות הבתים.

פעילות הפיקוח נעשתה השנה בשני אופנים: הריסות בתים מאסיביות והגברת סיורי הפיקוח בכפרים הבלתי-מוכרים, באמצעות כוחות מתוגברים והטלת מורא על התושבים. שימוש בכלים כבדים והפעלת כח אדיר, שאינו פורפוציונאלי, מייצר תחושת הרתעה בקרב תושבים שסכנת ההריסה עומדת מולם. אנו סבורים שהפעלת מדיניות המטילה מורא

מבקשת לטעת בקרב הבדואים את ההרגשה כי אל מול הכח המפקח וההורס לא ניתן לשנות דבר, אלא להיכנע, להתפנות ולוותר על הקרקע.

התקציבים הרבים, הגדלת רשויות הפיקוח ויחידות הלוחמה מעידים כי, כבר לפני אישורו של חוק פראוור ("החוק להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב"), תכנית פראוור נראית ומורגשת בשטח. שיירות רכבי המשטרה ומנהל מקרקעי ישראל המסיירות מידי שבוע בכפרים הבלתי-מוכרים ומצמידות צווי הריסה לבתי מגורים, קבלני מנהל מקרקעי ישראל בשילוב יחידת יואב שמגיעים אחריהן להרוס את הבתים, כל אלו החלו, הלכה למעשה בהוצאת התוכנית לפועל ומכינים את השטח לפינוי המוני של התושבים.

בניסוח של תזכיר החוק פראוור, שנידון בימים אלה בועדת הפנים של הכנסת, אין הסבר כיצד התכנית תעצב את המרחב, אילו כפרים יפונו ולאן, אילו יוכרו ואילו שינויים יערכו במרחב. תחת מצב עמום זה, הריסות הבתים ופעילות השטח של הכוחות המפנים, הם אלו שמספקים את האינדיקציה והתחזיות המדויקות ביותר לתכניות האמיתיות של הרשויות, תכניות שכבר נכתבו אך עודן מוסתרות מהציבור.

מעל כל הנאמר יש לזכור, כי הכוחות הגדולים, מאות השוטרים והכלים הכבדים ההורסים מדי שבוע בתי מגורים בלב הכפרים, נוטעים כעס עצום, תסכול ותחושת ניכור קשה בין האזרחים הבדואים לבין מדינתם. במרבית המקרים לא קיימות אלטרנטיבות מגורים במקום הבתים שנהרסים, כך שהתושבים נאלצים להקים לעצמם ולבני משפחותיהם מחסה מהיר. לבד

מן העובדה שמדיניות זו מנשלת ואינה צודקת מבחינת הזכות שיש לאוכלוסייה הערבית הבדואית על קרקעותיה, משמעותה האזרחית ארוכת הטווח מסוכנת. היא כופה על אזרחים מוחלשים, במיוחד ילדים, מפגש טעון וטראומתי עם המדינה; היא מייצרת מתיחות, נוטעת בלבם תחושת כעס ותסכול עצומה ורומסת כל אפשרות למימוש שוויון זכויות והזדמנויות להשתלבות בחברה.

החיים ממשיכים תחת ההריסות

כתיבה: אורי טרבולוס
עצוב גרפי: יוספה מקיטון
תמונות: ורדית גולדנר ופורום דו-קיום

www.dukium.org

info@dukium.org

Cell: 050-770-111-8 / 050-770-111-9

Fax: 08-648-38-04

P.O.B. 130 Omer, 84965

منتدى التعايش السلمي في النقب من أجل المساواة المدنية
פורום דו קיום בנגב לשיויון אזרחי
Negev Coexistence Forum for Civil Equality

